

MAKROEKONOMIČTÍ ČINITELÉ UTVÁŘENÍ NABÍDKY ZEMĚDĚLSKÉ PRODUKCE

J. Mach

katedra ekonomických teorií, PEF

Vysoká škola zemědělská, 165 21 Praha 6 - Suchbát

Anotace:

Příspěvek se zabývá vlivem diferencované sociálně ekonomické struktury zemědělských firem na deformaci vztahu mezi tržní cenou a množstvím nabídky.

Summary:

The content of the article is the impact of differentiated social economic structure of agricultural firms on malformation of relation between market price and supply quantity.

Klíčová slova:

Nabídka, diferencovaná sociálně ekonomická struktura, tržní motivace firem

Key words:

Supply, differentiated social economic structure, market motivation of firms

Pod nabídkou zemědělských firem se běžně, leč zúženě, chápe vztah mezi tržní cenou a množstvím nabídky. Ve skutečnosti pojem nabídka zahrnuje celý komplex činitelů, ovlivňujících tento vztah. Chci v příspěvku upozornit na některé zvláštnosti utváření nabídky zemědělských firem, které vedou k odchylkám resp. deformacím jejich tržního chování. Zvláštnosti tržního chování zemědělských firem ovlivňují ve významné míře funkci nabídky, tj. vztah mezi tržní cenou a množstvím. Jde zejména o dvě zvláštnosti tržního chování zemědělských firem: existenci různých sociálně-ekonomických typů firem neboli sociálně-ekonomickou diferenciaci tržní struktury v zemědělství a v souvislosti s tím i existenci zvláštností vstupů a výstupů firem. Vzhledem k omezenosti příspěvku se budu zabývat vlivem sociálně-ekonomické diferenciaci firem na vztah tržní ceny a množství nabídky zemědělských firem.

Pro normální fungování jakéhokoliv trhu je důležité, aby existovala, zvláště v krátkém a středním období, pružná pozitivní reakce množství nabídky na změny množství poptávky. To je splněno tehdy, když existuje souhlasná (pozitivní) re-

akce množství nabídky na změny tržní ceny u převážné většiny firem v odvětví. Z ekonomické teorie je známo, že takovou reakci zabezpečuje určitý typ cílové motivace firem a to úsilí firem o maximalizaci celkové masy zisku každé firmy. Tento předpoklad bývá splněn u firem, jejichž vlastníci zpravidla používají zaměstnaneckou práci; je zachován, i když méně, i v monopolní příp. oligopolní struktuře trhu.

V zemědělství, na rozdíl od převážné většiny odvětví, existují značně různorodé typy firem.

Tato struktura má po-

vahu nikoli technologické, ale sociálně-ekonomické diference, neboť vzniká a udržuje se především vlivem historických zvláštností, podmínek v národním hospodářství (převážně situace na trhu práce v nezemědělských odvětvích), ale také i vlivem účinků hospodářské politiky, orientované na sociálně (důchodově) slabé zemědělské firmy. Vlivem toho existuje v zemědělství vyspělých tržních ekonomik pestrá vlastnická struktura firem. Zahrnuje firmy používající zaměstnanecké práce, rodinné farmy orientované na trh, rodinné farmy používající doplňkové nezemědělské aktivity až po domácí

hospodářství závislá svými příjmy na nezemědělských aktivitách. Transformace zemědělství v postkomunistických zemích je spojena s přechodem od uniformní struktury k různorodým typům firem. To bude ovlivňovat existenci diferencované tržní motivace subjektů; dnes je toto chování značně neurčité.

Ukážem na dva jednoduché modifikované typy firem v ziskové motivaci pro pochopení vlivu na vztah tržní ceny a množství nabídky.

Prvý typ představuje firma, která usiluje o co největší nákladovou úsporu na produkt a tedy o co největší zisk na jednotku produkce. Její zisková funkce má tvar:

$\hat{I}/Q = P - C(Q)/Q$, kde $\hat{I}/Q$ = zisk na jednotku produkce

P = tržní cena, $C(Q)$ - celkové náklady závislé na množství produktu (Q). Pak $\text{MAX} (\hat{I}/Q)$ bude dosaženo tehdy, jestliže

firma odvodí množství nabídky z podmínek minima průměrných (jednotkových) nákladů (tj. z rovnosti $dC/dQ = C/Q$ neboli

$MC = AC$), bez ohledu na změny tržní ceny. Nabídková funkce této firmy bude ve vztahu k ceně zcela nepružná.

Druhý typ firmy může představovat firma orientovaná na maximalizaci přebytku důchodu na hodinu práce, či minimalizaci ztráty, ve vztahu k úrovni mzdy (důchodu) v nezemědělských odvětvích.

Její zisková funkce bude mít tvar (práce L jediný faktor)

$\hat{I}/L = P \cdot Q(L)/L - w_0$, kde $\hat{I}/L$ - zisk na jednotku práce L , w_0 - hodinová mzda v nezemědělských odvětvích, L - množství

práce. Pak $\text{MAX}(\hat{I}/L)$ bude dosaženo v bodě, kde mezní produkt

na jednotku práce bude rovný průměrnému produktu jednotky

práce tj. v bodě maxima průměrného produktu práce ($dQ/dL = Q/L$

tj. $MP_L = AP_L$), bez ohledu na různou úroveň tržní ceny. I v tomto případě bude množství nabídky ve vztahu ke změnám tržní ceny absolutně nepružné.

Oba případy ukazují na chování firem, které odvozují množství nabídky převážně z technologických podmínek, nikoli

z cen. Podobně by bylo možné uvést i složitější funkce, které vycházejí z jiných kritérií maximalizace, než je klasické tržní kritérium. Zaznamenali bychom tendence k inverznímu vztahu nabídky k tržní ceně ve vztahu k faktorům inputů a další nenormality. Jestliže v zemědělství, či v produkci určité komodity, převládou typy produktů, odvozující svou nabídku nikoli z celkového zisku, ale z jiných podob ziskových kritérií, a nezřídka z úrovně mezd v nezemědělských odvětvích, vytvoří se tím tendence k vysoce nepružné nabídce ve vztahu k tržní ceně, případně i k negativně skloněné křivce S .

Z uvedených úvah lze odvodit některé implikace ve vztahu k analýzám nabídky v zemědělství a ve vztahu k utváření hospodářských politik.

Za prvé: Při analýzách vztahu tržních cen a množství produkce je účelné vzít v úvahu různé typy zemědělských firem a jejich chování (převládající typ). Makroekonomické analýzy ukazují spíše na to, že tržní cena je v relativně velmi malé míře závislá na množství nabídky, ale ve vysoké míře je závislá na průměrných jednotkových nákladech v běžných cenách inputů.

Za druhé: Úkolem hospodářských politik v zemědělství by mělo být především vytváření podmínek pro normální fungování agrárního trhu a to ovlivňováním účelných změn sociálně-ekonomické struktury zemědělských firem orientovaných na ziskové chování firem.

Dosavadní průběh procesu transformace v zemědělství byl značně chaotický se zřetelem k tomuto cíli. Byl pochopitelně zatížen v plné míře apriorními neekonomickými představami a vlivy. Jeho rozvíjení v další etapě by mělo být podpořeno hospodářskými politikami již se zřetelem k vytváření žádoucích tržních struktur zemědělských firem.

Za třetí: Chování firem, zejména malých a středních jakkoli je sociálně-různorodé, lze aktivně a pozitivně ovlivňovat hospodářskými politikami, zejména pomocí informačního efektu.

V podmínkách racionálního očekávání firem analýzy a krátkodobé prognózy autoritativního orgánu jako je vláda, mohou sjednocovat tržní reakce firem žádoucím směrem. V tomto smyslu je důležité, že např. v zákonu o zemědělství SRN je určena povinnost celé vlády provádět pravidelné roční analýzy a prognózy pro sektor zemědělství a přijímat potřebná opatření. Jde o komplexnost opatření, přesahující okruh činnosti ministerstva. Náklady vynakládané na analýzy jsou pak náklady ve prospěch efektivního fungování trhu a nikoli v neprospěch. Fond tržní regulace v ČR nemůže, vzhledem ke zvláštnostem vztahu tržní ceny a množství v zemědělství, plnit dobře své stabilizační funkce a mění se spíše ve fond sociální ochrany (jistot odbytu) příp. i výdělečný fond. Poznatky o zvláštnostech utváření nabídky v zemědělství ukazují současně na to, že představy některých národohospodářů, odmítajících tržní specifika zemědělství jsou velmi zjednodušené a to teoreticky i prakticky.

Literatura:

Tracy, M.: Food and agriculture in a market economy, ASP, 1993, Belgium
Mach, J., Burianová, J.: Teoreticko-metologické přístupy ke

zvláštnostem trhu zemědělských produktů. Studie VŠZ KEP Praha pro VÚEZVŽ, Praha 1991

Mach, J., Burianová, J.: Agregátní nabídka zemědělství a
jeho agregátní poptávka po inputech. Studie VŠZ KET Praha
pro VÚEZVŽ, Praha 1992